

סיכום ומהלך השיעור

השיחה: חלק כ', שיחה ג' לפרשת וירא.

הערה למוסר השיעור:

השיחה יסודית ביותר בתורת רבינו, להסברת מושג "מסירות נפש" בימינו. יש לציין, שהשיחה הזאת משלימה להפליא השיחה שלמדנו בשבוע שעבר (חלק י, שיחה ג' לפרשת לך לך), בעניין אברהם אבינו שהי' ה"ראשון" בברית המילה וכו'. במקור 4 בשיחה דידן, נחזור למסקנת השיחה דשבוע שעבר, ונבאר את העניין באופן יותר עמוק ושונה.

הקדמה: היום נעמוד על נושא מיוחד – ה"מסירות נפש". ידוע שבזמן הכי גבוה של השנה, בסוף נעילת יום כיפור, כתוב שעל כאו"א לכוון שמוכן למסור נפשו להקב"ה, ובזה יחשב כאילו מסר נפשו. בעצם, עלינו לכוון זאת כל יום, ובפרט בקריאת שמע ("בכל מאדך – אפילו הוא נוטל את נפשך").

לכאורה, מהו הפירוש למסור נפשו, רק להיהרג עבור הקב"ה? הרי זה נמצא בכל הדתות (ומשתמשים בזה לרעה!). וגם: מי שלא נהרג עבור הקב"ה לא יכול למסור נפשו? ובכלל, מה זה מסירות "נפש", מה מוסרים בדיוק? התשובה לכל השאלות האלה נמצאת בפרשתנו, סביב הנסיונות שעבר אברהם אבינו. בשיעור היום נשתדל להבין יסודות חשובים אלה, ונעבור על מקורות מהגמרא, מהמדרשים, מספרי יסוד של "מחשבת ישראל" וכמובן מהחסידות (פנימיות התורה שנתגלתה בשנת 5600... זוכרים השיעור לפרשת נח?...)!

מקור 1: ידוע, ש"עשרה¹ נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם". בסוף פרשתנו מסופר הנסיון העשירי והאחרון: נסיון העקידה. הקב"ה מבקש מאברהם "קח נַא את בנך... והעלהו שם לעולה". מסביר רש"י, שהקב"ה אמר לאברהם, "בבקשה ממך, עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות (תשע הנסיונות שכבר עברת) - לא הי' בהן ממש". וצריך ביאור: גם אילולא עמד אברהם בנסיון העקידה (הנסיון האחרון והקשה מכולם) - כיצד היה הדבר מוביל למסקנה ש"אין ממש" גם בנסיונות הראשונים?!

מקור 2: והנה, האברבנאל² כותב על פרשת העקידה שהיא "כל קרן ישראל וזכותם לפני אביהם שבשמים ולכן היא שגורה בפינו בתפלתנו כל היום".

יש לעיין מה כ"כ מיוחד בעקידה? וכפי ששואל בעל העיקרים³: מה מיוחד בעקידת יצחק לעומת עקדת "כל החסידים והקדושים שמסרו עצמם על קדושת השם ית', כגון רבי עקיבא וחבריו וכל הקדושים אשר בכל דור ודור?" ובפרט, שכמובא בתניא: "והרי כו"כ קדושים שמסרו נפשם על קדושת ה' גם כי לא דיבר ה' בם", הקב"ה לא דיבר איתם ישירות. משא"כ אברהם שהקב"ה דיבר איתו ישירות, ופשוט שישמע! לכאורה, אפשר לתרץ שהמיוחד הוא בזה שאברהם הסכים לעקוד את בנו, שזה יותר קשה מלהסכים על עקידת עצמו⁴. אלא, שאין זה תירוץ מספיק, ואדרבה: ידוע סיפור "חנה ושבעת בניה". לפני שבנה האחרון נהרג ל"ע על קידוש השם, אמרה לו: "בני, לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות!", וא"כ למה לא נזכיר סיפורה?

מקור 3: והנה, בעל העיקרים שם, עונה על השאלה הזאת בהסבירו, שבעצם, אברהם יכול הי' לסרב⁵ ולפחות להשתמט מבקשת הקב"ה, באמרו "והלא כבר אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע", ולא עשה זאת, אלא הסכים מיד. משא"כ בשאר הדורות, שישנו כבר חוב לקדש שמו ית' – ונקדשתי בתוך בני ישראל".

אלא, שאין ביאור זה מספיק; דבר ראשון, כשהקב"ה מבקש (ובפרט מאישיות כמו אברהם), עצם הבקשה הוא כבר הכרח! ודבר שני: הרבה יהודים משך הדורות מסרו נפשם גם כשלא היו מחוייבים כלל וכלל⁶. ובמה מיוחדת עקידת יצחק?

¹ פירוש רש"י על פרקי אבות ה, ג: עשרה נסיונות. נתנסה א"א מפורשים בפרקי ר"א וכולם יסדם רבי שמעון הגדול בקרוב"ץ אמרת ה' צרופה. תחלה בקש נמרוד להרגו ונחבא בקרקע י"ג שנה. שוב השליכו באור כשדים. והגלהו מארץ מולדתו. והביא הקדוש ברוך הוא רעב בימיו. ונלקחה שרה בבית פרעה. ובאו המלכים והגלו את לוט בן אחיו. והראה לו בין הבתרים שעבוד ארבע מלכיות שימשלו בבניו. וצוה למול את עצמו ואת בנו. ואמר לו לגרש ישמעאל בנו עם אמו. וצוהו לשחוט את יצחק בנו. הרי עשרה...

² ביוגרפיה – אברבנאל: ר' יצחק ב"ר יהודה אברבנאל (כונה גם בתואר הכבוד הספרדי 'דון') היה מגדולי חכמי ספרד בדור הגירוש. נולד בליסבון בירת פורטוגל בשנת קצ"ז (1437) למשפחה מיוחסת של רבנים ושרים, שנתייחסה לבית דוד.

³ ביוגרפיה – העיקרים: ר' יוסף אלבו נולד בספרד בערך בשנת ק"מ (1380), ונפטר סביב שנת ר"ד (1444). על-פי 'ספר העיקרים' בנויה האמונה היהודית על עקרונות פשוטים וברורים, סביב שלושת העיקרים: מציאות ה', תורה מן השמים ושכר ועונש. 'ספר העיקרים' נדפס לראשונה בשנצינו בשנת רמ"ה, ומאז בעשרות מהדורות.

⁴ במאמר אדה"ז על ה"פרשיות" המצויין בהערה 11: "מפני שלהפקיר א"ע יכול להיות בקל, אבל אברהם שהפקיר את בנו, שנלקח מפנימיותו ועצמותו, כי מפני זה יכול להיות שלא לשמוע על עצמותו ולהפקיר הכל בשביל בנו. ואברהם הפקיר את בנו בשביל אהבת ה', לכן הנסיון גדול עד למאד ונזכר על אברהם ולא על יצחק. וכן הנסיון של הכבשן לא הזכיר על אברהם הוא ג"כ מחמת זה הטעם".

⁵ הר"ן כותב אפילו בדרשותיו שלא הי' כאן בכלל ציווי על העקידה! הקב"ה רק "ביקש" ממנו, אם ירצה...

⁶ ידוע, שישנם ג' עבירות עליהם חייבים למסור הנפש כדי לא לקיימן: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. השאלה היא, מהו הדין בשאר העבירות: הגם שאיננו מחוייבים למסור הנפש, מהו הדין במי שרוצה למסור נפשו (אינו יכול לסבול לקיים העבירה), האם אסור הדבר, או אדרבה זהו הידור? בשו"ע יו"ד סי' קנז נפסק: "כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, השא, אם העובד כוכבים מכין להעבירו על דת".

מקור 4: והביאור בזה: מבואר בתורת החסידות, שהסיבה לכך שאנו מזכירים תמיד את עקדת יצחק, על-אף שבמשך כל הדורות מסרו יהודים את נפשם על קידוש השם - היא משום שאברהם אבינו הוא ש"פתיח את הצינור" למסירות-נפש בעמידתו בנסיון העקדה, ולאחר-מכן הפכה עבודה זו לקלה יותר. וכפי שכותב רש"י: "כָּל הַתְּחִלּוֹת קְשׁוֹת", ומוסבר ע"ז בחסידות, שע"י שאחד כבר התחיל, הנה לבאים אחריו נשאר רק המאמץ להוציא בפועל דבר שכבר נמצא בכח, שזה כמובן הרבה יותר קל... אלא, שלכאורה, עדיין אין זה עונה על השאלה... מכיון, שגם אברהם הי' אכן המתנסה ראשון, אבל הנסיון הראשון לא הי' העקידה, אלא נסיון "אור כשדים", שאחרי 10 שנים מאסר שמו אותו באש, והקב"ה הצילו לבסוף. והנסיון הזה, מלבד היותו הנסיון ה"ראשון"⁷, הוא גם מיוחד בזה שהקב"ה לא ביקש ממנו אז שום דבר, הקב"ה לא נתגלה אליו עוד, וא"כ היו צריכים להזכיר בתפילותינו נסיון "אור כשדים". מה כ"כ מיוחד בנסיון העקידה!?

מקור 5: ויובן בהקדים ביאור המונח "מסירות נפש". מסירות נפש, פירושה שמוסרים הרצון וה"אגו" האישי, ובעצם, מבטלים לגמרי כל מציאותינו⁸. ואי אפשר לבקש זאת מנברא, שיבטל מציאותו שהקב"ה ברא. הדבר אפשרי רק עם כח "חוץ מהאדם" שעוזרו לצאת מעצמו, ולמסור נפשו להקב"ה.

לכאורה, הרי גם בדתות אחרות רואים שאנשים מקריבים חיהם למען אידיאל מסויים! מה כ"כ מיוחד אצלנו? והביאור בזה: גם כשאדם מקריב את חייו למען מטרה נעלה בעיניו - אין זו בהכרח מסירות נפש אמיתית; ייתכן שמדובר במהלך מחושב - האדם מאמין שבנסיבות אלה הקרבת החיים היא כדאית עבורו, או שהחיים ללא השגת מטרה זו הם חסרי ערך בעיניו (ולכן גם גויים מסוגלים לכך). מסירות-נפש אמיתית היא ויתור מוחלט על המציאות האישית, ללא כל חישוב שכלי או רגשי, אלא מתוך התבטלות גמורה בפני הקב"ה⁹.

מקור 6: מסירות-נפש כזו הופיעה לראשונה בגלוי בנסיון העקדה: את הנסיונות הקודמים - כגון מסירות-הנפש של אברהם באור-כשדים - ניתן היה לפרש כתוצאה של שיקול הגיוני: הצורך להאיר את העולם באור האמונה היה כה חשוב בעיני אברהם, עד שהוא ראה לנכון למסור את נפשו למען מטרה זו.

העקדה, לעומת זאת, לא היה בה כדי להשיג מטרה כלשהי מלבד עצם קיום רצונו של הקב"ה. הרי אף אחד לא הי' אתם בשעת מעשה, וברור שמבחינה פרסומית, הי' זה נראה בלתי הגיוני גם מבחינת הפרוייקט של הקב"ה!¹⁰ זה היה המקרה הראשון של מסירות-נפש אמיתית, שפתח את הצינור עבור כל בני-ישראל בדורות הבאים.

זוהי כוונת דברי הגמרא "שלא יאמרו אין ממש בראשונים": אילולא עמד אברהם בנסיון העקדה - היה מקום למחשבה שהעמידה בנסיונות הקודמים היתה פרי שיקול מחושב, ולא מסירות-נפש אמיתית; ואילו העמידה בנסיון העקדה מוכיחה שגם העמידה בנסיונות הקודמים היתה מסירות-נפש והתבטלות אמיתית.

מקור 7: עפ"ז יובן מה שכותב אדה"ז ש"טוב לומר בכל יום פרשת העקידה... להכניע יצרו לעבודת השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו". ולכאורה לא מובן: איך כשאני קורא טקסט בתפילה, זה כמו שמסרתי נפשי?! והביאור בזה: עי"ז שפתח אברהם את הצינור למסירת-נפש ממש, כל עבודה¹¹ של יהודי (גם ללא שיהרג ח"ו), היא כאילו אברהם מוליכו עתה אל העקדה ממש, לפי שכן הוא הרצון האמיתי של כל יהודי - למסור עצמו ממש (ה"אני") להקב"ה¹².

הקשר לקטע הקהל: הקשר אינו ישירות לנושא המס"נ, אבל קשור לאישיות אברהם. בעצם, אברהם הי' מקהיל גדול! הוא הקהיל כל האנשים אצלו, עורר אותם כל הזמן להזכיר שם שמים ולהודות לבורא עולם, בהתאם לתכלית "הקהל", שהוא להביא את העם "ליראה את ה'". (וכך אנחנו צריכים ללמוד דוגמא ממנו, להקהיל אנשים בביתנו וכו' ולעודדם בכינוסים אלה לקיום תומ"צ).

ובש"ך שם: "והב"ח פסק כהרמב"ם דכל מי שדינו לעבור ואל יורג ונהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו...".⁷
⁷ עיין בהערה 28 בשיחה בארוכה, שמכוח משיחות ומאמרי הרבי הקודם, שבעצם, "פתיחת הצינור" היתה כבר בנסיון "אור כשדים"...
⁸ להעיר, עד מקור 4, תרגמנו מס"נ ב-abnégation (התרגום הרגיל). אם כי לפי החידוש שבמקור 5, תרגמנו מאז ואילך ל-don de sa personne. לפי מילון האקדמי הצרפתי, abnégation פירושה "action de refuser, renoncer, sacrifice personnel". מסירות נפש בתורה פירושה: למסור, לתת הנפש להקב"ה, ולא לסרב משהו... עיקר הדגש הוא על מה שנותנים להקב"ה, לא על מה שלוקחים מעצמנו...
⁹ עיין במדור הוספות, סיפור הידוע מהבעש"ט עם ר' דוד", עני מרוד שאסף כל השנה בסתר לקניית אתרוג, ואשתו אכלה הפיתם, והוא לא כעס... והבעש"ט אמר, שמזמן העקידה לא הי' כזה מס"נ... והרי מסירת נפשו היתה בדיוק זאת הנקודה: מסר את ה"אני" שלו, ופשוט שתק!
¹⁰ במילים אחרות: אברהם נלחם כל ימיו עבור אידיאל: פרסום המושג שיש רק אלוהה אחד בעולם (monothéisme). מובן שאנשים התייחסו אליו באופן חשוד, הרי הוא שונה מכולם... אלא שעם הזמן למדו לכבד אותו ולהבין שהוא מסמל אידיאל מאוד נעלה בחיים. והי', אם ישמעו, שהאדם הזה הורג בנו בלי שום טעם, ובפרט שהי' "בונה" עליו להמשיך פרסום האידיאל שלו, לא רק שע"פ שכל אין לזה מקום, אלא זה גם יהרוס מה שכבר בנה... אנשים יחשבו אותו למשוגע ותמהוני ח"ו. א"כ הי' על אברהם לפחות לנסות לשכנע הקב"ה שיש כאן בעי'... הרי זה הורס את כל התכנית... אלא שלא עשה זאת, ופשוט עשה מכיון שצריך לעשות!
לכאורה: החידוש כאן לעומת מה שהסביר ה"עיקרים" לעיל הוא: שלא רק שעשה הגם שלא הי' מוכרח, אלא שפשוט התבטל לגמרי להקב"ה בלי להכנס בשום חשבונות.

¹¹ בדרך אפשר: המס"נ יכול להתבטאות בכמה דברים: במסירות החיים כפשוטה, או פשוט בזה שמוסרים הרצון והחיים בשביל הקב"ה. במילים אחרות: מסירת נפש זה לא דווקא למות עבור הקב"ה, אלא לחיות עבור הקב"ה, לבטל רצונותינו לגמרי לפניו ית', ללא חשבונות!
¹² מהנחת ש"פ וישב תשל"א (נמצאת במדור "הוספות"): לא צריכים להגיע ("אנקומען") למס"נ בפועל, ואדרבה, צריכים להאריך ימים ושנים, וללא יסורים! רק, שאברהם אבינו פעל בעבודתו וב"פתיחת הצינור" שלו, שעצם הרהור מס"נ של יהודי כבר מהווה כבר מס"נ! (ע"ד ההלכה: "הרהר תשובה בדעתו, ה"ז צדיק גמור". וזאת מכיון שרצון כל יהודי הוא למסור נפשו ורצונו להקב"ה). (עיין שם בהנחה).